IN YENER TSAYT

Mendele Mokher Sefarim

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

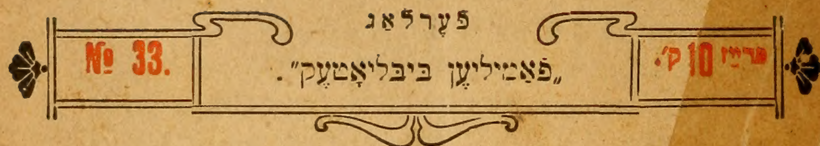
•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

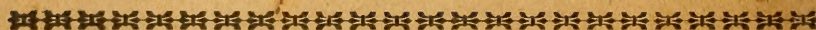

ש. י. אבראמאוויץ.

אין יענער צייט

Варшава, 1909. ווארשע. תרס"ט.

ИНЪ ЕНЕРЪ ЦАЙТЪ, разск. Ш. Абрамовича.
Тип. Н. Эдельштейна, Налевки 38.

אין יענער צייט

פון מענדעלי מוכר־ספרים.

אז א יוד קומט פונ'ם וועג, מוז ער האבען צוברא̈כענע זייטען אונ פיהלען א וועהטאג אין דער פלייצע פון דעם זיצען אין ענגשאפט — זיעבען פערשוין אויף איין א̈רט. ווי דער יוד נעהט נא̈ר אריין אין וואגען, איז ער מפקיר זיינע ביינער אונ זיין לייב אונ לעבען. נא̈ר לא עליכם, רבותי, איהר זאלט נים וויסען פון דעם וועהטא̈ג, וואס איך האב געפיהלט אין אלע מיינע ביינער, אז איך בין, נאך אלערליי מיני יסורים אונ וואגלעגישען, אנגעקומען קיין א̈רעס. אלע מיינע ביינער האבען דאמאלס געפיהלט, ווי אמת עס זיינען אונזערע חז"ל'ס רייד, וואס זאגען אויפ'ן פסוק „נשיתי טובה" (איך האב פארגעסען גוטעס) מיינט מען א מרחץ, היינו פראסט א מרחץ: מיט אלע פיטשעווקעס: מיט די ברייטע ביינק אונ די לאנגע דרא̈נגעס אויף צו הייגען אויף זיי פלידערען מיט זא̈קען אונ אלערליי מאנסבילשע בגדים; מיט א רופא א מומחה, גוא̈ס זיצט אין א ווינקעל אונ א ליכט ברענט פאר איהם, גאלט אונ צאפט בלוט, אזוי ווי ס'פאסט אחינו בני ישראל. דא̈ס „גוטס" האב איך דאן זעהר בעדארפט האבען אונ ס'איז א גרויסער שאד, וואס א̈ט דא̈ס „גוטס" אונ די אלע איבעריגע גוטע מתנות, מיט וואס עס ריהמען זיך די קליינע שטעדטלעך אין אונזערע קאנטען, זיינען גא̈ר ניטא̈ אין דעם גרויסען א̈רעס, אונ דער פאר אליין איז שווער אונזערע קאסרילא̈ווקער אונ קאבצאנסקער יודען צו וואהנען אין די גרויסע שטעדט...

נאָר באַלד ווי איך האָב געזעהען, אַז פֿון מיין ווילען וועט נאָר נישט אַרויס קומען, האָב איך געטאָן, וואָס יעדער יוד טוט בשעת הדחק — איך האָב אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנד אויף אַלע מיינע וועהטאָגען און האָב זיי נאָר אין גאַנצען מבטל געוועזען. נאָך מעריב־דאַוונען בין איך אַרויס געגאַנגען פֿון מיין אכסניא און גענומען געהן וועגען געשעפֿטס־זאַכען, זעהען זיך מיט סוחרים און בעקאַנטע.

פּלוצים האָט אָנגעיאָגט אַן אונגעוועהנליכער צפון־ווינד און האָט אָנגעטריבען אַ פֿינסטערע חמאַרע, און די מענשען האָבען גענומען לויפֿען, איילענדיג אַהין און אַהער. אין אונזערע צייטען איז דער קלימאַט בכלל אין גאַנצען פֿערענדערט געוואָרען, ווילד און משגע איז דער ווינד, אַזוי ווי דער קורס פֿון אַקציעס, וואָס דאָ שטייגט ער און דאָ פֿאַלט ער אַלע מאָל אין די בירזעס, און אַזוי ווי אונזער גאַנצער דור, וואָס בייט זיך נאָר און דרעהט זיך אַהין און אַהער. נאָר אין סוף זומער איז געוואָרען אַ פֿערענדערונג אין דער לופֿט — וואָלקענס און קעלט און רעגען. פֿינסטער איז געוואָרען די זון, אַוועק איז איהר שיין און איהר שיינקייט, די גאַנצע וועלט איז וויסט און עפּעס אַ פֿינסטערע אימה פֿאַלט אָן אויף איהר. שרים טאַנצען אין די גערטנער און מאַכען אַ תל פֿון דעם רעשט, וואָס איז נאָך געבליעבען; ווי איין אָנשיקעניש פֿון גאָט קומען די חזירים און רייסען אויס מיט זייערע ציינער אַלע גראָזען ביז'ן וואָרצעל און פֿערניכטען דעם מענשען'ס פּראָצע. די בוימער האָבען אויס געטאָן זייער פֿריהלינגס־ציהרונג און שטעהן אָרים, נאַקיט, ווי מלמדים, אָהן בלעטער. זיי אַלע שאָקלען זיך און ציטערן, זיפֿצען און פּאַטשען מיט די צווייגען אויף זייער אָפּגעקראָכענעם קאָפּ, און מען דערקענט ניט, אַז זיי האָבען אַ מאָל געבליהט און עס איז אויף זיי געוואַקסען פּרות צום מענשענס פֿערגעניגען. די חיה זוכט זיך אַ נאָרע אין דער ערד, די פֿליעג — אין אַ שפּאַלט ערגיץ אין וואַנד. אַ סך מענשען פֿאַרלאָזען זייערע וואָהנונגען און וואַנדערען אַוועק אין ווייטע לענדער. טרויריג איז די ערד און אַן אומעט ליגט אויף

אַלע באַשעפעניסען; אַלע זיינען טרויעריג און ציטערען. באַלד קומט דער ווינטער, דער אָרון הגדול, און מאַכט אַ תל פון דער ערד... און אָט זיינען אריבער די ימים טובים און דער ווינטער איז געקומען; אָבער אָהן רעש אָהן געטומעל: ער איז ניט קיין שטאַרק-שלעכטער, אַ בעל רחמנות איז ער, בעט איבער די ערד און די מענשען, וואָס אויף איהר, מיט אַ שמייכלענדיגען פנים, דאָס האַרץ ווערט רוהיג און פיהלט אַ משונה דיגען טעם פון אַ קוכען געפרעגעלט אין האָניג און עסיג צוזאַמען... די פליעג קריכט אַרוים, און דרעהט זיך ווי אַ שכור טאַנצט אַ „קאַזאַק" אויף עפעס אַ פענסטער... מיקען געהן אַרוים פון זייערע נאָרעס מחנות-וויז, מאַכען זיך לוסטיג, פרעהליך, זשוזשען און מאַכען זיך אַ יום טוב אין די גאַסען. און עפעס אַ בוים האָט צום מזל אָנגעהויבען בליהען, און ס'האָבען זיך אויף איהם געוויזען קנאָספען. און דער מענש נאַרט זיך אַליין אָפ, ווי זיין שטייגער איז, און רעכענט, אַז נסים טרעפען זיך אויף דער וועלט און האָפט, אַז וועט נאָך זיין גוט; — און קבצנים פרעהען זיך. מען קען האָפען אַז ס'זאָל זיין וואַרים און די זון זאָל שיינען, אַז גאָט וועט הייסען. און פלוצים, אָך און וועה, קומט אָן דער ווינטער מיט אַלע זיינע שרעקעניסען, ער געהט און שטורעמט, אין כעס איז ער און שרייעט, ער לאָזט בלאָזען דעם ווינד און הייסט געהן דעם רעגען און דעם שניי, און פינסטער און בלאָטיג ווערט די ערד.

דער ווינד שטורעמט און שטעכט מיר ווי מיט נאָדלען אין פלייש; איך בייג אָן דעם קאָפ און האַלט צו די קאַפאָטע, כדי דער ווינד זאָל מיר ניט פאַטשען אין פנים, און איינגעבויגען געה איך מיר איינער אַליין ביי נאַכט צו שלמה ישראל'ס, מיינער אַן אַלטער בעקאַנטער.

אַ-דער מענש, שלמה, האָט געוואָהנט אין קאַסרילאָווקע, און די קאַסרילאָווקער פלעגען איה שפייזען בכבוד. ניט זיי פלעגען אויף איהם אויסגעבען געלד — חס ושלום! אפילו קיין איין פרוטה

האָבען זיי אויף איהם ניט אויסגעגעבען, ווארים די פּרוטה איז דעם קאַסרילאָווקער טייער ווי די נשמה, און ער לאָזט זי ניט געהן לאבוד מיט זיין גוטען ווילען, — סיידען מען גויט איהם און מען רייסט איהם אויס די פאות. דאָס ערסטע איז ביי איהם די פּרוטה, זי מאַכט איהם גרויס און דערהייבט איהם, נור דורך איהר קען ער ווערען אַזוי ווי אַ פוקס און אַזוי ווי אַ לייב אין זיין שטעדטעל, זיין אַ עז־פּנים, פערנעהמען אַלערליי גבאות און זיך מישען אומעטום. נאָר וואָס דען? שלמה איז געוועזען אַ שרייבער, און די קאַסרילאָווקער האָבען איהם געדיענט אַלס שטאָף צום שרייבען, ד. ה. ער פלעגט זיך אין זיי גוט איינקוקען און אַכטונג געבען אויף זייערע מעשים, אַזוי ווי די נאַטורפאָרשער, וואָס קוקען זיך צו צו בעשעפעניסען און ריידען וועגען בהמות און פליעגען און אַלערליי בּרואים. און ווייל ער האָט זיך גוט צו געקוקט צו די קאַסרילאָווקער און האָט געוואוסט אַלעס, וואָס ביי זיי טוט זיך, זייער שטייגער, זייער זיצען און זייער אויפשטעהן און אַלע רגילות'ן פון די דאָזיגע בעשעפעניסען, פלעגט ער זיי אויסמאָהלען מיט אַ שרייב־פעדער, ווי זיי זיינען, און פלעגט פון זיי דערצעהלען וואונדערליכע זאַכען, וואָס דערפרעהערן דאָס האַרץ און דער־לייכטען די אויגען... און זיינע חבורים פלעגען געלייענט ווערען אין יודישע שטעדטלעך, און ער פלעגט דערפון האָבען זיין אויסקומעניש...

אין פלוג דאַכט זיך האָבען די קאַסרילאָווקער גאָר ניט געקענט האָבען צו איהם: ער האָט הנאה און זיי פאַרליערען גאָר נישט, פון דעסטוועגען זיינען די קאַסרילאָווקער מיט דעם צופריעדען ניט געוועזען. פאַר וואָס? ווייסען מיר ביז היינט נאָך ניט, נאָר צוריק ריידענדיג איז איהם אַליין שוין אויך נמאס געוואָרען צו האָבען כסדר צו טאָהן מיט די קאַסרילאָווקער, ווארים אפילו האָניג אַז מען עסט צו פיעל, מייקענט מען אויך אויס; און שנית, יעדער זאַך האָט אַן עק, וועט ער דען אייביג האָבען שטאָף אויף זיינע מעשיות פון כאַסרילאָווקער לעבען?

און שלמה האָט געזעהן, אַז זיין קוואַל איז פֿאַר'עפּושט אין פֿערשטינקען געוואָרען און פֿרוכֿפּערט אַלערליי בעשעפּעניסען, וואָס ס'איז ניט ווערט צו האָבען מיט זיי וואָס צו טאָהן, און געהערט האָט ער, אַז עפּעס נייע בעשעפּעניסען זיינען צו אונז אָנגעקומען, אין תּוך אריין אויך קאַסרילאָווקער, נאָר זיי זענען קלוג, האָבען אַלערליי געשטאַלטען און אַ מויל וואָס רעדט ברייט און הויך, און זייערע מעשים זענען עפּעס מאָדנע, אַלע ווילען זיי קענען און ויסען וואָס זיי זענען עפּעס אַזוינס, נאָר קיינער האָט זיי נאָך גוט ניט אויס געמאָהלט, און זענען נאָך אויף פֿרישע ערד און וואַרטען אויף שרייבערס; — דערפֿאַר האָט שלמה מפקיר געוועזען זיינע קאַסרילאָווקער און איז אַרויס ריין פֿון קאַסרילאָווקע. צו האָבען די קלוגע האָבען זיך מיט אים געפֿרעהט און ער מיט זיי, וויפֿיעל ער האָט זיך ביי זיי געזאָמט און וואָס ער האָט פֿון זיין אַרבעט, וואָס ער האָט געאַרבעט מיט זיין פֿעדער, געהאַט? — דאָס אַלץ וויים איך ניט. ס'קען זיין, אַז זיי זענען איהם אויך לסוף נמאס געוואָרען, און ס'וואָלט איהם ליעבער געוועזען צו אָבשינדען נבלות אין מאַרק איידער אַזוינע בריות... איך וויים נאָר, אַז ער איז איצט אין אָדעס, לערענט אָרימע קינדער תּורה אין זיין אייגענער שוהלע, און וואָהנט דאָרט.

אַז איך האָב גוט זיך אָנגעמאַטערט צו זוכען און טאַפּען אין דער־פֿינסטער, בין איך מיט גאָטס הילף אַריין געגאַנגען אין שטוב מיט גרויס פֿאָרזיכֿטיגקייט. ס'פֿאַרשטעהט זיך אַליין, אַז אריין געגאַנגען בין איך דורך דער קיך, אַזוי ווי ס'פּאַסט פֿאַר אַ יודען, וואָס וויים דרך ארץ... אַ יוד, גוי זיין שטייגער איז, קומט אַריין שטיל, איינגעבויגען און מען הערט איהם גאָר ניט, עפּעס אַזוי ווי פֿון דער ערד וואַקסט ער אויס פֿאַר'ן בעל־הבית. ווי אַ בער, וואָס לויגט צו זיין „פֿערצוקונג", דערטאַפּט ער איהם פּלוצים, כּדי ער זאָל זיך פֿון איהם ניט קענען פֿערבאָרגען. דאָס איז אַ יודישער מנהג, אַ זכר צו אָרימקייט אין גלות פֿון לאַנגע צייטען... אַ אָרימע לייט און בעטלערס האָבען ביי יודען זיך געמעהרט, און

נעהמערס זענען געוואָרען מעהר ווי געבערס, האָבען די בעטלערס זיך אויסגעלערענט אלערליי קונצען און מיטלען פון יעגער און קומען שטילערהייט און אונגעוואַרט, כדי דער בעל־הבית זאָל נים קענען זיך בעהאַלטען. און דער דאָזיגער — מין אריינגאַנג, ווייל ס'איז א ירושה פון די אָבות, האַלט ער זיך ביי אונז עד היום...

איך שטעה שווייגענדיג א ווײלע אין פאָרהויז, טאַפּ די קאַפּאָטע און די פאות, נעהם אַראָפּ די היטעל פונ'ם קאָפּ און גלייך אויס די יאַרמעלקע, ווי ס'געהער צו זיין, און קוק דער ווייל אריין אין צימער, וואָס מיר ענטקעגען. ארום א לאַנגען טיש, וואָס איז באַדעקט מיט א ווייסען טישטעך, זיצען עטליכע פאַרשוין, אַנ'אַלטער יוד זיצט אויבען אָן, דריי מאַנסבילען פון זיין לינקע האַנד, א שעהנע יורינע און בתולות פון זיין רעכטער האַנד. אויף א ביינקעל נעבען טיש שטעהט א זודיגער סאַמאָוואַר, און א פּאַרע, פון אַנ'אַש קאָליער, הויבט זיך פון איהם אַרויף, ווערט רויט ווי א ריינער נעבעל פון דיזר ליכט פונ'ם לאָמפּ, וואָס לאָזט זיך אַראָפּ פון ד'ער סטעליע. ליכטיג און וואַרים און מחיה'דיג איז אין צימער. מען טרינקט טהעע און מען רעדט היימליך.

אַז איך האָב זיך צורעכט געמאַכט אין פאָר־הויז, בין איך אַריין אין צימער און געבליעבען שטעהן שווייגענדיג אויף דער שוועל.

— ווער איז דאָרט, ווער איז דאָרט? — האָט גערופען דער אַלטער און האָט זיך ניט גערירט פון זיין אָרט.

— קיינער ניט.. א יוד... א גוטען אָוועגד! — האָב איך שטיל געענטפערט און בין געשטאַנען ווייטער אויף דעם שוועל.

— וואָס רעדט איהר דאָרט? — האָט דער אַלטער פער־וואונדערט געפרעגט און איז צו געגאַנגען צו מיר.

— וואָס ער רעדט?... גאָר ניט... אַ גוטען אָווענד, זאָג איך.

— אַ גוטען אָווענד — דאָס איז זעהר שעהן, נאָר איך בעט אייך, רב׳ יוד, וואָס ווילט איהר?

— וואָס וויל איך? איך וויל גאָר נישט, גלאַט אַזוי זיך... איך בין גראָד געקומען אהער, טראַכט איך מיר, ס׳איז פּדאי אַריינגעהן זעהן אַנ׳אַלטען בעקאַנטען. וואָס מאַכט איהר, רבי שלמה? אַ סך יאָהרען האָבען מיר זיך ניט געזעהן. שוין ביידע אַלט געוואָרען. איהר זענט גרוי געוואָרען, אָבער איהר האָט זיך קיין סך ניט איבערגעביטען. באַלד האָב איך אייך דערקענט אָן ברייטען שטערען אונ אָן אייער קורצזיכטיגקייט. די אייגענע פינקלענדיגע אויגען, די אייגענע ליפּען, דער אייגענער, בּיטערער שמייכעל, די זעלביגע אַלטע התלהבות אונ דאָס זעלביגע מאַכען מיט די הענד בשעת ריידען, אַזוי ווי אין דער יוגענד. אַ יונגער־אַלטער זייט איהר, איהר זאָלט מיר מוחל זיין! אונ מיך, מיך דערקענט איהר גאָר ניט? — האָב איך געענדיגט מיט אַ פריינדליכען שמייכעל, אוים ציהענדיג זיך פאַר איהם אונ האַלטענדיג די באָרד.

— וואַרט נאָר, וואַרט נאָר אַביסעל — האָט ר׳ שלמה געזאָגט אונ האָט מיך בעטראַכט — אַצינד ווייס איך. רבי מענדעלי... דאָס זענט איהר, רבי מענדעלי מוכר ספרים! ברוך הבא! וואָס זענט איהר אַזוי שטיל אריין געגאַנגען, דורך דער הינטערשטער טהיר? אונ וואָס שטעהט איהר אויף דעם שוועל ווי אַנ׳אָרעמאַן פּעני בפסח?.

— וואָס איז אַזוינס? מען דאַרף דען קלינגען אויף גלעקער אונ פויקען, אז דער אונ דער געהט?! נאָר האָט ניט פאַראיבעל, וואָס איך בין אַריין געגאַנגען מיט בלאָטיגע שיך אונ האָב פאַר שמוצט די פּאָדלאָגע.

— ס׳מאַכט נים אוים. לייהם אינ בלאָטע איז ביי אונז אַ זכר צו יציאת מצרים — ענטפערט רבי שלמה, געהמט מיך אָן ביי

דער האַנד פריינדליך און שטעלט מיך פאַר פאַר זיין הויז־געזינד, רופט מיר די נעמען פון דריי פערשוין און זאָגט: דאָס זיינען יודישע שרייבער, מיינע גוטע פריינד.

— יודישע שרייבער און גוטע פריינד! — פערוואונדער איך זיך. קעץ אין איין זאַק בייסען זיך און רייסען זיך — איז מיר דאַמאָלס געקומען אויף'ן געדאַנק, און איך האָב מאָדנע פערקרימט די נאָז.

איך האָב זיך געזעצט צום טיש, און מען האָט פאַר מיר געשטעלט אַ גלאָז טהעע. די פערשוינען האָבען שוין ניט גערעדט אַזוי פרעהליך און פריי ווי פריהער, און זיינען באַלד אַנשווייגען געוואָרען. אַזא סאָרט שווייגען הערשט תמיד צווישען מענשען, ווען עס קומט אַריין אַ נייער פערשוין. אין דעם שווייגען הערט זיך אַ שטילעס בילען פון אַ שלעכטען הונד און בעדייטעט: חשד פיינדשאַפט, נישט צו פריעדענהייט, אַ ווינק און אַ בקשה: אַנטלויף, פעטער, צו אַל'די גוטע יאָהר און לאָז מיך צורוה!

גוט האַרצעדיג באַגעגנען איינס דאָס אַנדערע נאָר בהמות. אַ בהמה שטעהט ביי דער קאָרעטע, קומט אַנ'אַנדערע אָן, שטעקט אויך אַריין דעם קאָפּ, שטערט איהר ניט די ערסטע און ביידע עסען און זענען זאַט. און זאָל דיר אָ־די מדה פון דער בהמה נישט וואונדערן, וואָרום דערפאַר איז זי דאָך אַ בהמה, אַ גראָבע און נידעריגע בעשעפענים אָהן פערשטאַנד... ניט אַזוי זענען מענשען, זיי ווייזען אַרוים זייער שכל, וואָס גאָט האָט זיי געגעבען און בעגעגנען איינער דעם צווייטען אויף מענשען־אַרט. אַזא מין שווייגען איז זעהר ניט אַנגענעהם אַ נייעם פערשוין, דער מענש האָט דאַמאָלס ניט צו שאַפען אויף זיך אַליין, די בעוועגונגען פון זיינע הענד זענען עפעס ווי מעכאַניש אָהן אַ פריהערדיגען רצון, און וואוהין זיי קעהרען זיך ניט, זעהען זיי אוים, די הענד, משגע'נער־הייז. די נאָז הענגט אַראָפּ ווי פערשעמט, און ווייסט ניט וואוהין צו קעהרען זיך, אין האַרצען איז אַ דריקעניש און די נשמה וואַרפט זיך אַהין און אַהער ווי אַ פויגעלע אין שטייגעל...

לאַנג לעבּען זאָל ר׳ שלמה, וואָס ער האָט אויף מיר רחמנות געהאַט און ריידענדיג געמאַכט די געסט. און זיי האָבּען אלע גענומען ריידען הויך אויפ׳ן קול. דאָס איז ידוע, אז מחברים זענען גרויסע פּלוידער־זעק, ריידען מעהר ווי ווייבּער. און אז דאָס מויל עפענט זיך נאָר בּיי זיי, שיטען זיך און שיטין זיך רייד, ווי פון א לעבּערדיגען זאַק. איך האָב אויך געעפענט מיין מויל און האָב געוויזען וואָס איך קען, גערעדט אָהן אויפהער. דאָס איז זיי געפעלען געוואָרען, און מיר זענען געוואָרען בּאַלד, ווי עס פיהרט זיך בּיי יודען, אמתע „ידידים"...

— לאָמיר זיך אומקעהרען צו אונזער שמועס — האָט זיך רבּי שלמה אָנגערופען און געוואָלט ערוועקען זיינע קאָלעגען — פאַר רבּי מענדעלען איז זיך ניטאָ וואָס צו שעמען — ער איז דעריין זעהר געניט, ער איז א בקי אין דעם דאָזיגען ענין... אדרבּא זאָל ער הערען און זאָגען זיין מיינונג.

— וועגען וואָס האַמפּערט איהר זיך, רבּותי, וואָס טהוט איהר דאָ אויף? האָב איך געפרעגט מיט א שיינענדיג־פּנים.

— וועגען וואָס האַמפּערען זיך מחברים? וועגען שרייבּער און בּיכער! — האָט רבּי שלמה געענטווערט. זאָגט רבּי מענדעלע, וואָס איז דאָס פּאַר א מין זאַך דאָס שרייבּען? דאָס איז דער הויך וועגען וואָס מיר האָבּען זיך דאָ פריהער געשפּאַרט.

— און וואָס האָבּען „זיי" געזאָגט? האָב איך אָבּגעגעבּען כּבוד די געסט, זיי זאָלען זאָגען פריהער וועגען דעם.

-- דאָס איז א געטליכער גייסט! האָט איינער פון די מחברים אַרויסגעזאָגט און א צווייטער האָט איהם צו געבּאַמקעט.

— און איך זאָג — האָט א דריטער אויפגעוויזען, אז דאָס שרייבּען איז אַ זאַך, וואָס מוז האָבּען פאַרבּערייטונג און קענטעניש. ווער עס האָט א מח און בּילדונג, יענער שרייבּט.

— דאָס שרייבּען — האָב איך מיין מיינונג אַרויס געזאָגט און האָב א כּונה געהאַט אַביסעל א קיצעל צו טהון די געסט מיט א וויטצעלע -- דאָס שרייבּען איז ניט מעהר ווי א שגעון, אַ מין

שלאפּקייט, אזוי, ווי למשל די תּאוה בּיי אַ סך אידען צו שטעלען זיך פֿאר'ן עמוד און ארוים־ווייזען פאר'ן עולם די וואונדערליכע האלו...

— רבּי מענדעלע וויל אַלץ מבטל זיין! האָט רבּי שלמה זיך נוטמוטהיג געבּייזערט, אוועקלעגענדיג זיין פֿינגער צו דער נאָז און זיך שמייכלענדיג דער בּיי — — —

איך מיש מיך נישט אריין אין דעם ערשטען חלק פון דער שאלה, איבער וועלכער מיינע חברים האמפּערען זיך, און זאגען וואס דאס שרייבען איז אזוינס; איך וועל נאר זאגען מיין דעה אויף דעם אנדערן חלק פון דעם ענין: צוליעב וואס איז דאס שרייבען? – דעם מענשענס פערשטאנד איז דער מָקור פון אלע מחשבות, און די מחשבות ווערען ניט ענטדעקט און געענדיגט אין גאנצען, ביז וואנען מען זאגט זיי נישט ארויס. ערשט דאמאלס ציהט זיך אויף זיי ארויף פֿלייש און הויט און זיי בעקומען זייער געהעריגע צורה און דעריבער בעשטיהט דעם מענשענס מעלה אין דעם וואס ער קען ריידען. און היות ווי דאס רעדען מאלט אלערליי בילדער צו די געדאנקען פונ'ם גייסט, דעריבער דארף עס האבען בעהעלפערס. און אזא מין בעהעלפער איז דאס שרייבען, אדער דאס געשפרעך דורך שרייבען. דער שרייבער איז מעהר מקפיד אויף זיין שפראך, קלייבט צו די נייטיגע ווערטער און לעגט זיי גוט אויס, איז זיי מְצַרֵף איינס צום אנדערן מיט ישוב הדעת, און האט אַ כַּוָנה, אז דער גייסט און זיין צורה זאלען פאסען איינס צום אנדערן, אזוי ווי דער נשמה מיטן גוף ביי די בעשעפענישען, גישט מעהר און נישט ווייניגער ווי מען דארף. דער פון איז גערדרינגען, אז דורך דאָס שרייבען האט זיך פערבעסערט דאס רעדען, ריינער איז די מחשבה געווארען און דער פערשטאנד איז גרעסער געווארען,

– דאס אלעס איז לא עלינו געזאגט געווארען, – האט מקטרג געווען איינער פון דער חברה, – געהט זייט בודק אונזער איצטיגע ליטעראטור, און איהר וועט אין איהר געפינען נאר רעדען סְתָם, שטראף און מוסר, עצות און פלפולים און סבראות, פוסטע רעֵד און גוזמאות, משונה׳דיגע שבחים און גרויסע זידלערייען, אלץ ווי ביי די בטלנים, וואס אין בית מדרש אונטערן אויבען, און דאס ווייזט אויף א ליידיג הארץ און א פוסטען מוח. נישט נאר וואס ער האט קיין איין לעבעדיגע פארשטעלונג און קיין איין נייעם געדאנק, נאר ער ווייסט אפילו נישט פון זיין חסרון, און דער פאר מאכט ער זיך אליין פאר א גרול, אפילו דער קלענסטער צווישען די שרייבער, האלט זיך קליגער פאר אלע און רעדט אלץ: איך און איך; אזוי און אזוי זאג איך, אזוי און אזוי האלט איך, און אזוי און אזוי עצה׳ע איך... אלע זענען זיי וואהלע, זעלטענע מוסר־זאָגער, געפינען משונה׳דיגע המצאות און די גרעסטע בעלי עצה, מענשען מיט נעֶמען און געזעטצען געבער, יעדער קלייבט זיך אויס א בארג סיני, ער זאל לערנען דעם פאלק געזעטצען און משפטים, מיט גאנצע בערג רייד, וואס ריידען זיך אן און ענדיגען זיך מיט איך.

– אי, אי, אי! – בין איך אנגעפאלען אויפ׳ן מקטרג שטארק אויפגערעגט. אין הארצען האב איך אפילו געוואוסט, א ער איז גערעכט, פון דעסטוועגען האב איך זיך איינגע׳עקשנ׳ט און האב זיך אנגענומען פאר אייער הייליגען גוטען נאמען, איהר הייליג געזונדעל שרייבער.

– די שרייבערס ביי אונז, – האט מקטרג געווען נאך איינער פון דער חברה, – שרייבען אליין נישט וועגען וויסענשאפט, וועגען וועלט־זאכען, נאר זיי שרייבען עפעס קוקענדיג אויף דעם בלאחר יד, וועגען... און וועגען... זאגען מוסר אנדערע, דערוועקען און בעמערקען, אז מען וואלט זעהר געדארפט שרייבען וועגען דעם. און אין דעם ענין וואס זיי זענען עוסק ווילען זיי נישט וויסען וואס אנדערע האבען פריהער פאר זיי געזאגט, כדי

זיי זאלען זיך מיט דעם בענוטצען און אויפבויען אנאנצען בנין, נאר יעדער איז אדם הראשון אין זיין צייט און הייבט אן פון אנהויב, און דער אלף־בית ווערט אלע מאל אנגעהויבען. די פריהריגע געדענקט מען ביי אונז נישט, און אויך די געשעהענישין פון אונזער צייט געהען איבער ווי אחלום און ווערען פערגעסען; אסך זאכען פון אונזער צייט ווערען ביי אונז נישט פערשריבען נאר דער פאר, ווייל מיר האבען אטעות און גלויבען, אז דאס איז דעם היסטאריקער׳ס געשעפט, אז ער וועט דא אלעס שפעטער אויספארשען און בעקלעהרען; נאר ביז אמאל ווערען דערווייל אסך געשעהענישען פערפאלען און פערגעסען. און אז סיוועט אויף שטעהען ביי אונז א (היסטאריקער און וועט וועלען אויפבויען א בנין פון די שטיינער – זכרונות, וועט איהם מעהר פעהלען איידער ער וועט האָבען, און דער בנין וועט קיין רעכטער נישט זיין, סיידען מיר זאלען גלויבען, אז היסטאריקער זענען יורען נביאים און אין חלום זעהען זיי וואס פריהער האט זיך געטאן און בעשאפען געוועזען כביכול, פון גאר נישט. על כל פנים איז נענוג מען זאל זיי געבען א לעבּיל פון א נאדיל?, אז זיי זאלען דעם עלפאַנט אריינצוצילעווען אין לעביל. אליין שוין בעשאפען. נאר ווער ווייסט צו אזוינע וועלען זיין אין די קומענדיגע דורות?.. און דער היסטאריקער, וואס וועט שפעטער אויפשטעהען, און וועט שרייבען מיט הארץ און מיט מענשליכען שכל, וועט בעשולדיגען די יודישע שרייבער פון אונזער צייט און וועט זיי מאכען צו שאנד, דער פּאַר וואָס דאס לעבען פון פּאָלק האָט זיי ניט געדיענט פאַר אַ מאַטעריאַל צום שרייבען און האָבען ניט אָנגעגרייט נענוג מאַטעריאַל פאר די, וואָס וועלען נאך זיי קומען, און האבען זיך נאַריש געמאַכט מיט מעשות און זאַכען, וואָס זענען גאָר קיינמאָל ניט געוועזען אַחוץ נאר אין זייער מוח. און נאך מעהר וועלען בעשולדיגט ווערען די שרייבער – האט ער ווייטער געזאגט, ווינקענדיג מיט די אויגען און ווייזענדיג מיטן פינגער אויף רבי שלמ׳ן – די פון אונזערע שרייבערס, וואס קענען גוט

דאס פאלק און ווייסען ווי ס׳פיהרען זיך אויף די קליינע מיט גרויסע צוזאמען און האבען זיך געפּוילט אנצושרייבען דאס אמת ווי עס איז.

– רבותי, רבי מענדעלי האט מורא טאמיר ווען איהר פערברענען מיט אייערע פּייערדיגע רעד! – האט געזאגט רבי שלמה מיט אַ שמייכעלדיגען פנים, זעהענדיג ווי איך בין צומישט און מיין גאנצע צורה איז פערענדערט פון פערוואונדערונג און צומישונג – נישקשה רבי מענדעלי! מחברים, ווען זיי זיטצען און שמועסען, ברענט אֵ פּייער ארום זיי, נאר עס פּארברענט חלילה ניט, דאס זיערט אין זיי דאס בלוט, און אלע רעד פון תלמידי חכמים, אפילו בַיי פראסט רעדען, זענען אזוי ווי פייערדיגע קויהלען. איך קען אייך, מיינע חברים, אז איהר זענט אין הארצען נישט אזוי שטרענג, ווי איהר רעדט מיטן מויל, און נישט אלע שרייבער, חס ושלום, האט איהר געמיינט, נאר עטליכֿע פון זיי. נאר אויב היינט זענט איהר שטרענגער ווי תמיד, ווייס איך פון וואנעט דאס קומט: ס׳איז היינט א צייט פון געוויטער אויף דרויסען, דערפאר זענט איהר אויך מעהר אויפגערעגט, א ראיה האב איך פון זיך, איך בין אויך דערשלאגען פון דעם רעש און די שרעקען, איך בין אויך היינט צורודערט און אויפגערעגט. ס׳איז איצט נישט קיין עת רצון, ברידער! דאס זיים איך אויך, אז צווישען די וואס וועלען פעראנטווארטליך זיין, ווי אונזער חבר האָט געזאָגט, דערפֿאַר וואָס זיי האָבען זיך געפּוילט בעשרייבען דאס לעבען אין זייער צייט, מיינט מען מיך אויך, נאר אויף מיר קאן מען מלמד זכות זיין דאס, וואס מיך האט געטראָפֿען אזוי ווי מַחֲמֶד׳ס ארון, וואס היינגט אין דער לופט, ווייל צוויי מאַגנעטען ציהען איהם – איינער אהער און איינער אהין, און דערפאר...

רבי שלמה האט מפסיק געווען אין מיטען די רייד, איבער א קאלטען שטראם ווינד, וואס האט פלוצלונג אריינגעבלאזען אין חדר אריין און גענומען לעשען דעם לאמפ, און א קול פון

יוערטער און נעטימעל האט זיך געהערט פון הויז. רבי שלמה׳ס ווייב און טעכטער האבען געהאלפען, באלד נאכ׳ן טעה טרונקען, אז זיי זענען איבריג אין דער חברה מאנזבילען, וואס רעדען דברי תורה, און זענען אויפגעשטאנען און זענען ארויס פונם חדר. די ווייבער פון תלמידי חכמים האבען אודאי א חלק לעולם הבא, ווייל דא, אויף דער וועלט, האבען זיי גאר נישט ביי ווייערע מענער, אסך זאכען וואס ס׳היט אב א נאר טהוט נישט דער תלמיד הכם: א נאר רעדט א סך מיט זיין ווייב, אקל וחומר מיט א באקאנטענם ווייב, און אתלמיד חכם אפילו מיט זיין אייגען ווייב רעדט אויך נישט. א נאר אז ער שפאציערט מיטן ווייב געהט ער נעבען איהר טריט ביי טריט און געהט אריין און ארויס נאך איהר, און א תלמיד חכם לויפט מיט גרויסע טריט פאר זיין ווייב און געהט אריין און ארויס פאר איהר, א נאר טהוט אן דעם ווייב איהר מאנטיל און באדיענט זי, און א תלמיד חכם - בעדיענט דאס ווייב איהם, א נאר אז ער פארבעט געסט צו זיך כדי שפילען אין קארטען שפילט דאס ווייב אויך מיט זיי אגאנצע נאכט, און אתלמיד חכם איז ס׳קומען צו איהם חברים גיסט דאס ווייב זיי אן טעה און באדיענט זיי, און אז זי ענדיגט איהר ארביט האט זי שוין נישט וואס צו טהון צווישען זיי. און אזוי איז געווען מיט רבי שלמה׳ס ווייב און טעכטער. מיר האבען עוסק געווען אין אונזערס, און אז מיר האבען זיך פארשמועסט האבען מיר ניט אכטונג געגעבען ווען זיי זענען געזעסען, ווען זיי זענען אויפגעשטאנען און ווען די זענען ארויס געגאנגען, ביז וואנען ס׳האט זיך דערהערט זייער קול און דער שטראם ווינד האט אריינגעבלאזען מיט כעס און דאס סקריפען פון די טהירען אין דער צימער- און מיר האבען זיך אויפגעחאפט ווי פון שלאף. נאך א ווייל איז אריינגעקומען איינע פון די מיידליך און האט שטיל געזאגט דעם פאטער:

- טאטע, עפעס אבחור איז געקומען... געכטיגען אין שוהלע. וויל ער.

- וואס. א גאס בחור, און נעכטיגען וויל ער! האט רבי

שלמה אויסגערופען פערוואונדערט און צארענדיג — דא איז עפעס נישט גלאט. וויפיעל גנבות ווערען אבגעמאכט דורך אזוינע שפיצליך — זאל ער אריין קומען?

אנ'ארימער בחור, א דערשלאגענער, פון איאהר זיעבצעהן, האט זיך געוויזען אויפן שוועל, אנגעטהון אין א געלאטעטען מאנטיל, וואס איז נאס געוועז פון רעגען. ער איז געשטאַנען אראב געלאזט די קאפ?

— פון וואנענד קומט מען עס, בחור, און וואס דארפסט דו דא אין האלבע נאכט?.

— אנ'ארט צו נעכטיגען — האט שטיל געמורמעלט דער בחור — איך בין א פרעמדער.

— וואס, מיין שולע איז א קרעטשמע? — האט חוזק געמאכט רבי שלמה — פון וואנענט ווייסט דו דאס? איך וויים די שטיקליך, גע׳ה געזונדטערהייט!

אזוי ווי דער בחור איז אריינגעקומען שטיל אזוי איז ער שטיל ארויס, דערשלאגען און גאר נישט זאגענדיג. נאר א קוק געטאן האט ער אויף אונז — און גאטעניו! וויפיעל מגלות פון צרות און יסורים, פון טרויער און וועהטיג, פון תחנונים און געבעט האט מען געקענט לייענען אין דעם קוק!..

ווי דער בחור איז ארויס איז רבי שלמה׳ס געזיכט בלייך געווארען, און ער איז געבליבען זיטצען פערזארגט, און שווייגענדיג, זיין געזיכט איז אזוי פערענדערט געווארען, אז איך האב גאר ניט דערקענט דעם פריהעריגען רבי שלמה: פאר מיר איז געוועז א צובראכענער זקן, דאס געזיכט צוקנייטשט פון אלטקייט אויך מיר זענען עפעס טרויריג געווארען, איינער האט געגעניצט א צווייטער היסט און רעדט רעדען קיינער נישט, אין גאס ברומט דער ווינד, קלאפט אויף די פענסטער און בלאזט דורך די שפאלטען, בלאזט און קלאגט אין די קוימענעס און וויל אריין אין שטוב. מיר

זענען אויפגעשטאנען און זענען ארויס פערדראסענע און זענען זיך צוגאנגען.

אויף מארגען האבען מיר זיך ווייטער אויף דער נאכט צונויפגענומען צו רבי שלמה'ן אין שטוב, און מיר האבען זיך דערוואוסט, אז די קאפ טהוט איהם וועה און ער איז א גאנצע טאג פון דער שטוב ניט ארויסגעגאנגען. פון דעסטוועגען איז אריינגעגאנגען צו איהם זיין ווייב, זאגען איהם, אז מיר זענען דא, און באלד האט ער אונז געבעטען צו זיך אין חדר. דער חדר איז נישט זעהר קיין גערוימער, נאר דערפאר איז אין איהם אנגענעהם, אין אלע ווינקעליך איז ריין און פון די וואנד, פון מעבעל, פון די ספרים שראנקען דערקענט מען, אז אין דעם חדר וואהנט כסדר א תלמיד חכם, רבי שלמה איז געזעסען אנגעלעהנט ביים שרייב־טיש פערטיעפט אין געדאנקען מיט פארמאכטע אויגען, נעבען איהם איז געלעגען בעשריבען פאפיער, וואס איז אין אסך ערטער געווען געמעקט, און א פעדער, וואס איז נאך געווען פייכט פון טינט. אז מיר זענען אריין געקומען האט ער לכתחלה ניט געהערט, דער נאך האט ער זיך אויפגעחאפט און האט אונז פריינדליך צוגענומען — דערווייל האבען מיר מקיים געווען די מצוה פון בקור חולים, ווי דער יודישער מנהג איז, ביי יודען פיהרט זיך, אז מען קומט מבקר חולה זיין עמעצען מאכט מען גוט הארציג חוזק פון איהם און פון זיין קריינק, וואס ווי זיי זאגען, איז זי מעהר נישט ווי א דמיון, כדי ס'זאל דעם חולה גרינגער ווערען, און מען זאגט איהם מוסר, יעדער נאך זיין שטייגער נאך. דער זאגט: א קלוגער יוד ווי איהר וואס טהוט איהר אז א נארישקייט און לעגט זיך און ווערט קראנק, סטייטש! און דער זאגט: פערגעסט אין אלע וועהטיגען, דאס פאסט גאר נישט פאר אייך, דערמאהנט זיך אין אייערע דערוואכסענע מיידליך און סטארעט זיך איהר זאלט קענע

טאנצען, אי"ה אין גיכען אויף זייער חתונה. דערצו ברייננט ער איהם ראיות פון זיך אליין, פון זיין געדערעם קריינק, פון דעם וועהטיג אין פאטילצע און פון זיינע מירידען, וואס זיי דערקוטשען איהם אפילו, אונ פון דעסטווענגען... גאר נישט, ער לעבט, ברוך השם! — אין דער צייט ווען מיינע חברים האבען זיך צושפרייט מיט אזוינע דבורים, אונ יעדער האט דערווייל פארגעלעגט זיינע רפואות, וואס ער ווייסט שוין גוט אין זיי, אז ער איז פאר זיי אזש עָרֵב, האב איך נאר ליעבליך געשטאמעלט אונ געזאגט בקצור: אַי, רבי שלמה! כדי צו מקיים זיין אַ יודישען מנהג אונ יוצא ידי חובתי זיין. אין אזוינע זאכען, אין אלערליי מיני טרייסטען, ווינשען אונ דעסגלייכען, בין איך א אויסגעצייכענטער גראבער יונג.

רבי שלמה האט זיך אויפגעהויבען פון אָרט, געגאנגען אונ האט ארויס גענומען פון א פושקעלע אקליין פעקעלע, האט זי אויפגעבינדען אונ אויקגעלעגט פאַר אונז מיט אזוינע דבורים:

— קוקט, רבותי, זעהט וואס ליענט פאר אייך.

— קנעפליך זעהען מיר, — האבען מיר אלע מיט איינמאל געזאגט — ווייסע ביינערנע קנעפליך אונ מאי קא משמע לָן?

— דאס זענען די קנעפ פון איינציגען מאנטעל, וואס איך האב געהאט אויף מיין לייב, ווען איך האב אוועקגעוואגעלט אין מיין יוגענד פון מיין היים אין דער ליטא, צוריק מיט א פערציג יאהר — האט רבי שלמה געזאגט שאקלענדיג מיטן קאפ.

— אבער וואס קעהרען זיך אָן די קנעפ מיט אייער ניט געזונד זיין, אונ וואס האט איהר זיך עפעס גראד איצט דערמאהנט אין זיי? — איז אונז געווען אגרויסע קשיא.

— אוי, ס'איז שייך אונ זיי קעהרען זיך זעהר אָן, אונ הלואי וואלט איך זיי נעכטען ניט געווען פערגעסען, — האט רבי שלמה ביטער געזיפצט אונ האט זיך צוריק געזעצט אויף זיין ביינקיל, ער האט פארמאכט די אויגען אונ געשוויגען,

פֿערזונקען אין געדאנקען, דער נאך האָט ער אבגעשטעלט זיין בליק אויף אונז אונ האט אנגעהויבען:

– איך בין זיך מתודה פאר אייך, רבותי, אז איבער מיין היציגען מזג בין איך געכֿטען נכשל געווארען אין אַן'האַרבע עברה אונ האב ארויסגעטריבען א ארים יונגעל, א פערלאזטען אונ פערוואגעלטען, א נאקעטען אונ אַ הונגעריגען, וואס האט ביי מ'ר געבעטען זיך איבערנעכטיגען, ביי מיר אין שוהלע, אין א אזא פֿינסטערער, רעגען שנעענדיגער נאכט. ניין רבותי, ער האט ניט געהאט דערביי קיין שום ערמהילע, ער איז באמת אַ גר אונ אַ פערוואגעלטער, אונ נאך מעהר – ער איז פון די ישיבה־בחורים פון דער ליטא. דאס אלעס איז מיר קלאהר געווארען באלד אז ער איז ארויסגעגאנגען - פון זיין שטעהען, זיין קליידונג אונ פון זיין בקשה גופא. מיט אזא מין בקשה וועט נישט קומען א היגער אונ ס'וועט איהם דאס גאר נישט איינפאלען, נאר דוקא א וואנדערער פון ערגיץ א ווינקעלעאין דער ליטא, וואס די בתי מדרשים אונ ישיבות זענען דארט פאר אכסניות פאר די ארימע בחורים, אונ איך אליין האב דאס אויסגעפרווט נישט איינמאל אין מיינע יונגע יאהרען. נעכטען ביי נאכט האב איך נישט געקענט שלאפען אונ האב געליטען יסורים פֿון גיהנם, ווייל דאָס האַרץ האט מיך געשטראפט אונ שרעקליכע געשטאלטען האבען זיך מיר פארגעשטעלט. דאס געשטאלט פון א דער דערשלאגענעם בחור אונ מיין געשטאלט, ווען איך בין נאך געווען א יונגעל געקליידט ווי ער, האבין פאר מיר געשוועבט די גאנצע נעכטיגע נאכט אונ האבען מיך שרעקליך געפייניגט. א ציטערדיגער איז פאר מיר געשטאנען דער אומגליקליכער בחור, א שוויינענדיגער, נאר די אויגען זיינע האבין דערצעהלט זיינע צרות, זיין שענער פנים האבין חאט אויס געדרוקט זיין אינווענינסטע געבעט: האב רחמנות אויף א געפייניגטען אונ אַ הונגריגען, נעהם אריין דעם נאקיטען אונ זאל ער מיט דיר נעכטיגען ערגעץ אין אַ ווינקעלע - שטעהען. – שטעהט ער

סים א צובראכען הארץ און ווארט אויף הילף – אנשטאט הילף שרייעט מען גאר אָן אויף איהם און מען טרייבט איהם ארוים. שטיל און פערשימט געהט ער ארוים און בייגט די פלייצע, ווי אַ שוואכער בייגט אן דעם קערפער אז דער שטארקער זאל איהם שלאגען. ווי דער איז ארוים איז יענער געקומען, מיין געשטאלט, און דערמאהנט מיר: דערקען נאר, רבי שלמה, אז דו האסט דיך אויך געוואגעלט פון דער ישיבה אין דיין יוגענד און אזוי ביסטו אויך געקומען אזוי ווי א פערוואגעלט פויגעלע אין איינע פון די שטעדטליך וואס אין דעם קאנט, אנגעטהון א צעריסענעם מאנטיל מיט ווייסע ביינערנע קנעפ, און האסט זיך געבעטען מען זאל דיר אין בית מדרש לאזען אנידער לעגען די קאפ. און וואס פאר א פאדלעץ ביזטו היינט, ווען ביסט גרוים געווארען און האסט דאס אלעס פערגעסען, ווען דיר, איז איצט, מיט איבערשטענס הילף, גוט, האסטו דערוויטערט אגר און אַ דערשלאגענעם, וואס ביסט אמאל אליין געוועזן אין אזא שטאנד ווי ער. אויב אריינעמען איהם צו זיך האסטו אפשר נישט געקענט, פאר וואס האסטו איהם נישט נעגעבען געלד ער זאל קענען געהן איבער נעכטיגען אין איין אכסניה, על כל פנים וואלסטו איהם געדארפט זאגען אפאר פרייסט ווערטער, און דו, נישט נאר וואס האסט איהם אוועק געלאזט מיט נאר נישט, נאר האסט איהם נאך מיט שאנד ארויסגעטריבען. – לא עליכם, ברידער, אזא וועהטיג, וואס איך האב נעכטען און היינט געליטען איבער דעם וואס איך בין אין אזא זינד געשטרויכעלט געווארען.

– פון דעסטוועגען זאלט איהר זיך נישט קיין סך מצער זיין – האב איך געטרייסט רבי שלמה'ן – אזוינע מעשיות טרעפען זיך אלע טאג און קיינער טראכט גאר נישט וועגען דעם, געהט און זעהט די אלע גרויסע סוחרים, בעוואוסטע באנקירען, גבירים מופלגים ביי אונז, וואס פייניגען די משרתים זייערע און ארבייטען מיט זיי עבודת פרך, – ווער זענען זיי אליין געוועזן?

כמעט אלע זענען פריהר געווען משרתים אונ זענען גרויס געווארען, יונגערהייט האבען זיי געדיענט אין קלייטען אונ אכסניות אונ פלעגען הונדערט מאל אַ טאג הערען זידלערייען. אזוי איז אויף דער וועלט פון זינד זי איז בעשאפען געווארען, יעדער פערגעסט עפעם: דער וואס האלט דעם קאנטשיק פאטשט אונ פארגעסט אז מיט דעם אייגענעם קאנטשיק איז ער אליין געשמיסען געווארען נעכטען. אברייטער בויך, עזות אונ געלד פערטרייבען דעם זכרון, אונ אויפן פעקעל שרצים וואס היינגט ביים גביר פון אונטען, פערדעקט דאס געלד, אונ אז א מויז ליעגט אויף די גילדענם — בוק זיך צו איהם.

—דיינע טרייסט־ווערטער זענען מיר נאך קארג — האט געענטפערט רבי שלמה — דאס שלעכטס הערט נישט אויף זיין שלעכטס דערפאר וויל ס'איז שטענדיג דא. גרינגער מאכען די זינד מיט וואס זי איז זעהר געוואָהנליך איז אזוי ווי מיר זאלען זאגען, אז נישט הערען, נישט רעדען אונ נישט זעהען איז קיין חסרון נישט, ווייל אויף דער וועלט איז דא אסך טויבע, שטומע אונ בלינדע. אונ אויב ס'איז אזוי, מוזטו דאך זאגען אז דער יצר־טוב מיט זיין גוטקייט אונ דער יצר־הרע מיט זיין שלעכטקייט פליהען ביידע ארום אין דער לופט אונ האבען קיין גרונד נישט — ניין, רבי מענדעלי, טרייסט מיך נישט אומזוסט, איך וויים אונ פיהל אז איך האב געזינדעגט.

— אָט די מעשה איז אייך א שטראף פון גאט ווייל איהר פוילט זיך שרייבען אייער לעבענס־ערצעהלונג — האט געזאגט איינער פון דער חברה — וויפיעל מאל האבען מיר אייך דערמאהנט אונ איהר האט אונז אלץ נישט געפאלגט.

— א דעם בחור האט איהם גאט אליין געשיקט, ער זאל אייך דערמאהנען די פערגאנגענהייט — האט א צווייטער אונטער געהאָלפען דעם ערשטען — אונ איצט האט איהר זיך שוין בעל ברחך דערמאהנט אין די אלטע קנעפ. יהי רצון, אז איהר זאלט זיך דערמאהנען אין גאנצען לעבען פון אונזער פאלק אין יענער ציים כדי עם זאל נישט פערגעסען ווערען.

– ווער האט דאס אייך אויסגעזאגט דעם סוד פון מיין הארצען ! – האט רבי שלמה אויסגערופען מיט א פלאמידיגען געזיכט – ביי נאכט אויף מיין געלעגער, אז איך בין געלעגען מיט אפענע אויגען און געשטאלטען האבען מיך געשראקען ווען שטיל איז געווען אין שטוב און א שטורם־ווינד אין דרויסען, איז מיר געקומען א געדאנק, אדער און פאעט און אגדות – זאגער אין הארצען, און האט גערדרשינט דיא מעשה מיטן בחור, אז דאס איז רמז פון אויבען. און פון יענער שעה אן הערט ער נישט אויף די אונטערשטופען אך און זאגט: שרייב ! צייטען איז פערהאן אין מענשענס לעבען, וועלכע נייטען אפילו דעם עקשן, וואס האלט נישט פון השגחה, ער זאל גלייבען אין א אונבעוואוסטען בערהאלטענעם כח, וואס אלסדינג ווערט דורך איהם אבגעמאכט און אלסדינג קומט אין זיין צייט און אזוינת אומשטאנדען, וועלכע יענער כח האט אויסגעקליבען, ס'ווייזט אויס, אז אזא מזל האב איך און אזוי איז שוין אויף מיר נגזר געווארען, אז מיין וועג אויף דער וועלט און אלסדינג וואס טרעפט מיך, זאל זיין אין שטורם און ציטערניש. א ברויזענדער ים איז מיין לעבען, מיינע טעג און יאהרען זענען ברומענדיגע חוואליעס און מיין נשמה איז תמיד א געווארפענע שיף, מיין ערשטע זעלבסט־ערקענען איז מיר אויך געקומען אין שטורם. – ס'איז פריהלינג געווען דאמאלס, פלוצלונג איז טונקעל געווארען און אויף א שטעסקע אין גארטען, צווישען פרישע גראזען לויפט א יונגעל א נאקעטער און א בארוועסער, נאר א לייקענדענע העמדעל געהט ער אויפין לייב און די היטעל אויפ'ן קאפ. אמאל לויפט ער און אמאל שטעלטער זיך, זיין בליק בלאדזעט ארום און זיינע אויערען הערען זיך אמין און זיענען אויפגעשטעלט ווי ביי איין האז. אדאס קינד בין איך געווען. דענסטמאל זענען מיינע אויגען אויסגעעפענט געווארען און האב זיך אליין ריכטיג דערזעהן – דערזעהן זיך און האב זיך פערוואונדערט אויף דעם, וואס איך זעה. איינער אליין בין איך, קיין לעבעדיגער נפש איז ארום מיר נישטא,

אחוץ הימעל פון אויבען אונ ערד פון אונטען.
אונ באלד ווערט אַ רעש, א ברומעריי, דער
קול קאטשעט זיך אוועק אין דער ווייט אונ צעשיט זיך
דארטען אין א סך שטארקע קולות, פייערדיגע
שלאַנגען אונ ברענענדיגע מלאכים פליהען איבער'ן הימעל – דאָס
איז דער רעש פון גאט'ס רייטוואגען, האב איך ביי זיך געקלעהרט.
גאט דער הערשער רייט אויף די וואלקען, שמייסט מיט דער
רוט אונ שיט פייער, אונ א זייל פֿון שטויב, שטרוי מיט מעקענע
צו זאמען הייבט זיך אויף פון דער ערד, דרעהט זיך, לויפט
ארום אין לופֿט. אונ באלד גיט א גאָס אַ רעגען, אַ ווארימער
דערקוויקענדיגער רעגען. גרויסע טראפּענס רעגען קלאפען אין
די געוויקסען פון די גערטנער, די גראזען, ציבעלעס אונ
קנאבעל בייגען אָן די קעפליך אזוי ווי קינדער אויף זייער מוטערס
שוים, אונ וואשען זיך מיט פערגעניגען. ריטשקעס וואסער
לויפען, פון זיבען ערטער הויבען זיי אן פליעסען אונ דערנאך
ווערט פון אלע איין שטראמענדיגע וואסער, וואס מורמעלט
לויפענדיג מיט אנ'אנגענעהם רוישען. אונ אט זעהט מען גאטס
ראד, אנרוים שרעקליבע ראד אויפן הימעל, אבער נאר האלב
זעהט מען איהם אן, אין דער געשטאלט פון א בויגען וואס אין
וואלקען, שען עס איז א מחיה! אין מעריב זייט איז בעלויכטען,
די זון איז דארטען פֿון נעפיל ארוים, ווי א חתן פון אונטער
דער חופה, קוקט זי צו דער ערד – לייכט זי די ערד, ווינקט זי
צו די וואלקענס – ווערען זיי רויט... דאס איז געוועזען מיין ערשטעס
ערקענען זיך זעלבסט, גאט אונ זיין וועלט. מיט דונערען אונ
בליצען האט זיך מיר דאס אלעס בעוויזען צום ערשטען מאל, אונ
דער מענשליבער פערשטאנד איז מיר געקומען פון דעם שטורם. אויפ'ן
פאוועל פון מיין הארצען איז אוים געקריצט זיין בילד, קיינמאל וועל
איך עס נישט פערגעסען. דאס בילד אונ דער נאטורס שפראך
האב איך דאמאלס פערשטאנען אונ געפיהלט אין הארצען ביי
מיר – אין מיין קינדער הארץ. איך האב געהערט דאס רעדען

פון די גראזען און גערטנער־גערוואוקסע, דעם שיר וואס די פליעסענדע וואסערען זאגען, וואס עס קוואקעט דער פראש איינגעזונקען ביז האלב אין בלאטיגען זומפ און גלאצענדיג זיינע גרויסע אויגען — איך האב דאס גוט פערשטאנען, ווייל איך האב דעם פראש געענטפערט קוואקענדיג ווי ער. און אז איך בין געקומען צו אונז אין הויף אריין איז ארוים פון שטאל די קאלב און האט זיך געצויגען, אראב געלאזט דעם קאפ און אויפגעהויבע דעם וויידעל און האט געמעקעט. ס׳איז אויך ארוים די הוהן פון ערגיץ א ווינקעל און האט גענומען מיט איהרע הינדעליך זוכען אין מיסט, און דער האן געהט אויך האלטענדיג די קאפ נאך זיי נאך, געהט און שפרינגט צו, ווינקט מיט די אויגען און רייסט זיך אויפן האלז; אויך די קאץ האב איך געזעהען ארויסגעהענדיג פון אונטערן דאך, רייבט זיך אין דער וואנד, שפרינגט, מיאוקעט — און איך האב געוואוסט וואס זיי רעדען און האב יעדערן געענטפערט אויף זיין לשון: געמעקעט, געמיאוקעט און געפיפשעט אויף א הויך קול. איך האב נאר ניט געוואוסט, וואס בעדייט דער פאטש, וואס דער טאטע האט מיר געגעבען אויפן באק און פאר וואס האט די מאמע אנגעהויבען שרייען אויף מיר, אז זי האט מיך דערזעהן ביי דער טהיר א נאסען פון רעגען. וואס זיי האבען געוואלט און וואס ס׳האט געוואלט דערנאך שפעטער מיין מלמד און אנדערע מענשען, האב איך נישט געקענט פערשטעהען...

רבי שלמה האט אונטערגעלעהנט דעם קאפ אויפן הענטיל פון שטוהל. פון זיין געזוכט און זיינע אויגען האט מען געקענט דערקענען, אז דאס הארץ אין איהם זיעדט, און מיר האבען געוואוסט פאר וואס. זיין לעבענס־וועג איז געווען פול מיט דערנער און שטיינער, ער האט זיך געדרעהט און געפיהרט ארויף צו די בערג־סקאלעס און אראבגעניעדערט אין טיעפע אבגרונדען. און אצונד עפענענד די פעקליך אלטע צרות און אנריהרענדיג מיטן פינגער אין די מכות וואס זענען נאך נישט

פערהיילט געווארען, טהוט דאס הארץ בעל כרחו וועה, שטארק וועה. אונ דערנאך אז ער האט זיך בערוהיגט האט ער אנגעהויבען:

– איך וויל אייך איצט ענדיגען מיינע רעד, וואס נעכטען זענען זיי אין מיטען איבער־געהאקט געווארען. שוין לאנג היינט צווישען צוויי פעדער מיין געגנער אין מיין הארצען, אזוי ווי מוחאמעדים ארון היינגט, נאך דער לעגענדע, צווישען צוויי מאגניטען. אין דער צייט ווען איינע ציהט צו דעם וואס איז שוין געוועזען, האלט איהר די אנדערע אפ אונ ציהט זי צו דעם וואס קומט איצט פאר. אונ א די צוויי דעות האלטען אין מיר מלחמה, ווי צוויי קרעמער, וואס שלעפען איין קונה אונ יעדערער פון זיי שענדעט דעם אנדערענס סחורה. די זאגט: זאל דיך גאט הייסען פון "דער נייע סחורה אונ פון די היינטיגע תכשיטים וואס ביי יודען. וואס דו זעהסט איז מעהר נישט ווי בייקע. א שערבעל וואס איז בערעקט מיט זילבער, אנ'אנגעבלאזענער ליידיגער וואגעל, פון דרויסען באשמירט אונ באציערט אונ אינוועניג מיאוס אונ בלאטיג. ס'איז נישטא קיין רעכטער געענדיגטער טיפ וואס זאל האבען זיין אייגענשאפט, אלץ איז ווי קינדער שפיעלעכליך, רעדען אסך, שרייער קלאפען אונ רוישען, נישט, וייל זיי דארפען עס, נאר דורך אויסוויינגסטע סבות. לאז זיי אב אונ נעהם זיך בעסער פאר דעם אלטען, דאס איז אטייערע כלי וואס די עלטערענס גייסט האלט זיך אין איהר נאך...

אונ די אנדערע שרייעט אונ זאגט: געה צו מיר! זעה מיין סחורה אונ האב נישט אין זינען דאס וואס איז שוין לאנג אוועק, זאלסט נישט זיין קיין כישוף־מאכער וואס האט צו טהון מיט מתים, אונ איבער דעם נאך ליידען אסך. וואס פיעל פון יודען לאזען אוועק חיי שעה אונ האבען אין זינען צו פערגאנגענהייט, געהען מיטן פנים אויף צוריק, זעהען נישט דעם וועג, פאלען אונ זייער וועלט איז פאר זיי פינסטער. אין אלע זייער מנהגים – אין דער היים, אין בית מדרש אונ זייער ליטעראטור־זענען זיי ווי מתים, מתים בשעת זיי לעבען, אונ לעבען נאכען טוידט. דער

וד איז ערד אונ אש בשעת ער לעבט אין זיין שטאדט. אונ אז ער שטארבט שטעלט מען איהם צו זיין כבוד א שענע מצבה — אונ אלע מתים זענען הערליכע, גוטע אונ קלוגע; פון קליינע גראזליך ווערען טענען בוימער, א קליין פישעלע ווערט א לויתן אויפן בית עולם. ווי אזוי דאס איצטיגע איז נישט געענדיגט אונ נישט שיין ווי מען דארף, סוף סוף איז עס דאך דער עיקר לעבען, אונ דער מענש וואס עסט אונ טרונקט אונ פיהלט אזוי ווי אלע לעבעדיגע, איז נישט פטור פון דער מלאכה צו צורעכט מאכען ווי וויים ער קען דאס לעבען, עס זאל פון זיינעט וועגען אויך פערבעסערט ווערען, אונ בעל כרחו דארף ער ארבייטען אין דרינען גלייך מיט אלע.

— ווארט אביסעל — האט געזאגט רבי שלמה, זעהענדיג אז מיר ווילען איהם איבערשלאגען — איך וויים, אז איהר ווילט מיר אזא זאך זאגען: יעדערע פון די צוויי דעות בעזונדער האט קיין רעכט נישט, ווייל יעדער פוןביידע, ווי אלסדינג וואס איז איינזייטיג, דערוויטערט זיך צו איינעם פון די צוויי עקען, וואס יעדער זאך אויף דער וועלט האט, אונ אקלוגער פיעלזייטיגער מענש מאכט א פשרה צווישען זיי. אבער דאס קען נאר א גרויסער חכם אונ גרויסער גאון אדער פארקעהרט: דאס טהוט אויך אדער וואס האט גאר קיין שכל נישט, וואס פיהלט גאר נישט, א מענש וואס טהוט אלעס, ווי א טאג ארבייטער, אונ קלייבט גאר נישט, איהם איז קיין חלוק נישט צו ארבייטען מיט לעהם אונ ציעגעל אדער קראצען אונ זוכען אין מיסט, וואס איז איהם דער חלוק: קארן אדער שטרוה, צו א פעקעל טיעכעל אונ אפעקעל ספרים? איהם איז אלצאיינס, אבי ער זאל ארבייטען אונ בעקומען געצאהלט. איך אבער בין פון די מיטעלסטע, וואס נעהמען זיך צו דער ערשטער ארבייט, וואס קומט זיי צו דער האנד, אונ אט די ארבייט, צו וועלכער זיי נעהמען זיך שוין, איז שוין זייער שטענדיגע ארבייט, זיי פערנעהמען זיך שוין מיט איהר ביז זייער עלטער. אחוץ דעם

איך בין זיך מודה פאר אייך—בין איך בטבע אפוילער, איך גיב מעהר אכטונג אונ בעקוק, איידער איך טהו עפעס; איך טראכט מעהר ווי איך ארבייט, אונ אז סטרעפט עפעס א עכוב אין מיין ארבייט בין איך זי מיט שמחה מפסיק. אונ דערפאר אז די דעות אין מיר זענען צוטהיילט אונביידע שלעפען מיין פען צו זיך, די זאגט זי איז אין גאנצען מיינע, אונ די זאגט זי איז אין גאנצען מיינע, האב איך געפסק'נט די הלכה, אזוי ווי דער מאן דאמר, אז ס'זאל ליעגען ביז אליהו וועט קומען. אונ פלוצים קומט דער... דער בחור אין שטורם אונ האט מיך אומגעקעהרט צום פערגאנגענהייט, מיין גייסט שוועבט יעצט אין מיין יוגענד — וועלט. אלט אונ זאט מיט צרות, מיט א הארץ וואס איז פערוואונדעט פון הארמאטען—קוילען אין לעבענס מלחמה, מיט א שווערען נסיון בין איך צוריק געקומען צו מיין יוגענד־וועלט, אונ דער דמיון, ברייננגט מיר אויף מיט כשוף, אזוי ווי די כשוף־מאכערין שאול המלך'ן, אלערליי צורות אונ געשטאלטען אונ בילדער אונ אלערליי משונה'דיגע זאכען, אונ זיי גערען אויף אונ קוקען אויף מיר מיט כעס; ווייל זיי ווייסען גוט צוליעב וואס איך קוק צו זיי איצט, אונ אויף וואס איך דארף זיי—זיי ווייסען, אז איך קום זיי נעהמען אונ אויסשטעלען זיי אז יעדערער זאל אין זיי קוקען. אט די וועלט מיינע איז, אז אָח אונ ווער, זעהר אקליינינטשקע. דארטען בליהען נישט קיין מילגראמען, אונ קיין רויזען, דארט איז קיין שמחה ניטא אונ מען הערט קיין קול פון פרייד נישט, ס'פליעסען דארט נישט קיין טייכען האניג אונ פוטער. די מענשען זענען דארט פראסטע יודען מיט בערד אונ פאות אונ לאנגע קאפטעס, מאגערע, דארע אונ ארימע, איינגעבויגענע אונ דערשלאגענע, ציטערען, אונ פלאטערן אונ קיין ליכט איז ביי זיי נישטא. מיר איז זעהר וועה, רבותי, צו שלעפען א די אויסגעדארטע ביינער אונ מטריח זיין, די בעגראבענע, זיי זאלען אליין ארויסגעהען אויף דער סצענע, אונ ווער ווייסט צו זיי וועלען נאך געפעלען

ווערען? אסך פון אונזערע ברודער האבען איצט שטארק צער איבער זייער גאז, וואס איז מכריז אונ מודיע: דאס זענען ידי'שע קינדער! אונ ווען זיי זאלען נאר קענען וואלטען זיי א'הם פערביטען אויף אנ'אנדערען — אונ דא טראגט פלוצלונג אן דער ווינד יודען פון ערגיץ ווינקעליך, אלטע יודען מיט אלע פרטים מיט תרי"ג משונה'דיגע זאכען, וואס זענען שוין לאנג פון דער מאדע ארוים, מען זאל זיי בפרהסיא מבייש זיין. ניין, ברודער, איך מאך איצט קיין חוזק נישט, איך זאג אייך אזאך מיט א טעם, אז פריהר פלעגען זיי מיך טרויריג מאכען אונ איבער זיי פלעג איך זיצען פערזארגט אונ אסך טראכטען, אונ אין דער אמת'ן וואס קאן איך דערצעהלען פונ'ם לעבען אין יענע דורות? גרויסע, נייע זאכען! נישט איך אונ נישט מיינע עלטערן האבען נישט פער'חדוש'ט די וועלט מיט אונזערע מעשים. דוכסען, גראפען אונ קעמפער זענען מיר נישט געווען; קיין ליעבעס מיט מיידליך האבען מיר נישט געפיהרט; שלאגען זיך איינס מיט דעם אנדערען ווי צאפעס אדער זעהען יענעמס בלוט אויף א דועל האבען מיר נים געפרואווט; ווי אזוי מען טאנצט מיט בתולות אויף שמחות האבען מיר נישט געוואוסט: אויף יאגד זענען מיר אין פעלד אונ אין וואלד נישט געגאנגען, אין עק וועלט אריין זענען מיר נישט געפאהרען אונ נייע אינזלען האבען מיר נישט ענטדעקט, קיין אקטיארען זענען מיר נישט געוועזען, אויף זינגערעס אונ זינגערעס אונ אויף אנדערע תענוגים האבען מיר קיין געלד נישט אויסגעגעבען. קורץ, אלע באפיצונגען פון א מעשה, זי זאל אונטערסירען דעם לעזער, זענען ביי אונז נישטא, דערפאר זענען ביי אונז דא א חדר מיט מלמד מיט א בעלפער, שדכנים אונ חתנים אונ כלות, קינדער אונ ווייבער, יבמות אונ עגונות, אלמנות אונ יתומים, נשרפים אונ יורדים, אלערליי וואס געהען ארום איבער די הייזער: אין יום טובים, אין ראש־חדשען'ן אונ אלע טאג, בטלנים אונ גבאים, מקבלים אונ פושקעס פון צדקה, אלערליי פורעניות, אלערליי דלות אונ עניות אונ אביונות אונ

אלעריליי משונהדיגע פרנסות. דאס איז אונזער לעבען, אז אך את וועה! אַ פינסטער לעבען, וואס אִי קיין פארגעניגען אִי קיין צרות זענען דרינגען נישטא. אַ לעבען אהן שיין און אהן ליכט, אַ לעבען וואס האט א טעם וויא ברויט אהן זאלץ און אהן צובייסעכטס.

– איהר האט א טעות – האבען מיר אַ קעגען געטענהיט

– און זאל אפילו טאקי זיין אזוי ווי איהר זאגט, אז דאָס יודישער לעבען איז א פארעווע, דער פאר האט יעדערס א בעזונדער טעם. ס'איז פערהאן אַ מין קעז, וואס מענשען קענען איהם נישט עסען, אבער די וואס האבען א געפיהל אין עסען, זוכען איהם און עסען מיט גרויס אפעטיט. דאס ביטערקייט פון אונזער לעבען איז טאקי זיין שְבַח, און די וואס פערשטעהען, געפעלט עס זיי בעסער איידער דאס זיעסקייט, וואס ווערט אמאל אזוי נמאס, אז ס'גליסט זיך ברעכען. קארשען איז אַ געשמאקער מאכל נאר פאר קינדער. דאס יודישע לעבען האטש פון דרויסען וויזט ער אויס מיאוס, שווארץ ווי א שמאטע, איז פון אינוועניג שיין. א גרויסער גייסט איז אין אזא לעבען, גאט'ס גייסט בלאזט המיד אין איהם און הייבט אין איהם חוואליעס, ער זאל איהם ריין מאכען פון מיאוסקייט און פארפוילטקייט. די שטורמען און בליצען, וואס קומען אין צייטענס אויף יודען, מאכען זיי ריין און בענייען זייער כח. – דאס יודישע פאלק צווישען די אומות העולם איז ווי דיאָגען, דער קאפ זיינער איז אין הימעל, טראכט וועגען גאט, און ער אליין וואהנט אין אַפּאַס, וואס איז די גרייס אין גאנצען פיער אֵיילען. אונטער א בערגעל מיסט אין חדר, אין ישיבות און אין בתי מדרשים פלאקערט דער פלאם פון תורה, און שיקט ליכט און ווארמקייט צווישען גאנצען פאלק, און אלע אונזערע קינדער, די קליינע מיט די גרויסע, לערנען און קענען אין די קליינע אותיות. אזא לעבען פאסט טאקי עס זאל בעשריבען ווערען.

– אבער זאלל זיין ווי איהר מיינט – האט געענטפערט רבי

שלמה – דאס אבער איז קענען דאס לעבען פונ׳ם גאנצען פאלק בכלל, אבער וואס איז מיין לעבען אליין אונ וואס פאר אַ נייעס איז אין איהם דא, ס׳זאל כדאי זיין, מען זאל עס בעשרייבען? וואס מיט מיר האט געטראפען האט געטראפען מיט נאך טויזענדטער פון אונז, אונ די גאנצע זאך איז אלט אונ געוואהנליך, איז דען פערהאן נאך א אומה אויף דער וועלט, וואס איהרע קינדער, זינד זיי ווערען געבארען ביז זיי שטארבען, זאל זייער לעבען זיך ציהען, ווי ביי אונז, אויף איין נוסח? דאס אויסוואקסען, ערציהונג אונ לערנען, דאס דאוונען אונ דער ניגון צו יעדער זמר, צו יעדער פיוט, צו יעדער סליחה, אלעס האט זיין געוויסען נוסח, אונ אפילו עסען אונ טרונקען האבען איין נוסח. האט זיך געטראפען צו ס׳האט זיך געהערט אזא זאך, אז אין אַ געוויסער שעה, פרייטיג צו נאכטס, למשל, זאלען אלע עסען פיש, לאקשען אונ צימעס? שבת אין דער פריה רעטעך אונ פעטשא, לעבער מיט ציבעלעס אונ אייער, אונ פערטרוקענטע קאשע מיט א גרויסען ביין אין איהר. אין דעם טאג קרעפלעך, אין יענעם טאג חלה מיט מאהן, אין יענעם טאג געלע חלה מיט זאפערען. ווען איינער הייבט אן זאגען „כל מקדש" אדער ער שרייעט „חי וקים" אין שפאניא, הערט זיך דער זעלבער ניגון אונ דער זעלבער קול אויך אין ארגענטינע, וואס אין עק וועלט. מיר זענען א צבור פון מילבען, וואס אלע זענען גלייך, אין זא אלאגיע איז דא אבעזונדער פרק וועגען דעם מין מילבען בכלל. אבער ניסט וועגען יעדער בעזונדער.

– אין פלוג איז דא עפעס א ממש אין דיינע רעד – האט די חברה געענטפערט – דער לעבען פון יודען זעהט טאקי אויס גלייך ווי ער האט נאר איין נוסח. אזוי ווי דער מילבען־נוסח, אבער אין אמת איז צווישען זיי אגרויסער חלוק. דער מילב הייסט מען אונ זי טהוט איהר חוב אזוי ווי די איבריגע מילבען אונ זי געהט נישט אוועק פון צבור אפילו אויף אנ׳האר. ביי מענשען קען דאס

אבער נישט זיין. איין מדה, וואס ליעגט אין טבע פון אסך מענשען, בעקומט אבער ביי יעדערן פון זיי אנ'אנדער אויסזעהען, יעדערער איז זי מקיים ווי איהם געפעלט, אנדערש ווי דער צווייטער, יעדערענס מענשענס טבע דערקענט מען אין רעדען, אין שמייכיל, אין ווינקען מיט די אויגען, אין געהען, אין עסען אונ אין טרונקען, חאטש די אלע זאכען האט גאט אלע מענשען געגעבען. אונ נאך מעהר ווערט דער מענש דערקענט אין זיין סגנון: איין זאך קומט, ביי איין שרייבער ארויס אזוי, אונ ביים צווייטען – אנדערש, אונ מיט איין סגנון שרייבען דאס נישט אן קיין צוויי שרייבער... אומזוסט אייער טענה'ען, רבי שלמה! איהר מוזט שרייבען אייער לעבענ'ס ערצעהלונג!

– איך מוז פאר זיך אליין, אבער נישט פאר יענעם – האט רבי שלמה געוואלט זיך ווי ס'איז ארויסדרעהען – איך בין מוסכם שרייבען פאר זיך אליין אונ דאס געשריבענע וועט ליגען ביי מיר, זיי זאלען מיך דערמאהנען אין פערגאנגענהייט.

– ניין, רבי שלמה! – האבען מיר אלע געשריגען – שרייבען אונ דרוקען! – לאמיר שוין ענדיגען דעם חשבון, – האט רבי שלמה געזאגט מיט אַ פיינעם שמייכיל אויף די ליפען – געהט רעכענט אויס אלע ל"ט מלאכות פון א יודישען מחבר: שרייבען אונ צונויפנעהמען פראַנומעראַנטען אונ הסכמות; דרוקען אונ מגיה זיין אונ אויסלערנען דעם בחור הזעטצער, אונ מאכען א לוח־הטעות גרויס ווי די צאהל ווערטער אין בוך; ארום געהען איבער די הייזער *) אונ צו טהיילען די ספרים, ניעדריג מאכען זיך פאר א קל שבקלים אונ וויסען ווי אבצוענטפערען דיא קמצנים אונ ביטען זיך אונ בוקען זיך צו ליעב מעשענע פרוטות, לכבוד גאט אונ לכבוד דער תורה, צוליעב דעם הייליגען לשון אונ צוליעב כנסת

*) עס פערשטעהט זיך אז דער געעהרטער מחבר מיינט דא די אוואליגע „מחברים" היינט גילט עס שוין ניט... דער איבער

ישראל ; געבען אסך כּרָכִים בעקענטע און מוכרי ספרים אויף בארג ביז משיח וועט קומען ; און נאך אלעמען פארקויפען וואס איז געבליבען פאר פאפיער - פערציגע פונט א קאפיקע. ניין, ברודער, איך טויג נישט צו אזויגע ארבייט !

- האט איהר דען פערגעסען, אז ס'איז פערהאן א מענדעלי מוכר ספרים אויף דער וועלט, און לבטלה האט גאט נישט בעשאפען ! - האב איך זיך אנגערופען מיט גאוה ווי אבר סמכא. - און איהר זייט מיר מוחל, האט נאך נישט געענדיגט די צאהל פון אלע מלאכות. דעם חילוף האט איהר פערגעסען, דאס מיינט מען דעם גלגול, וואס יודישע ספרים ליידען, בעונותינו הרבים. עמעצענס אספר ווערט מגולגל אין אַ תחנה פון שרה בת טובים, די תחנה ווערט מגולגל אין אקינה, די קינה אין א מעשענע מנורה, די מנורה אין א שופר, דער שופר אין א סליחה און א מחזור, זיי אין א צאהן פון א פּוקס, אין אכל־בו און א טלית קטן, און אזוי ווערען זיי מגולגל אגלגול נאך א גלגול ביז זיי ווערען צופליקט, צוריסען, און ווערען שמאטעס. און ס'איז פערהאן נאך א מין חבורים, וואס פאר זייערע מחברים'ס זינד, ליגען זיי ווי שטיינער רחמנא ליצלן, און האבען קיין שום תקנה נישט, נאר מען זאל פון זיי מאכען כלים צום שפייען. מען טאר אבער נישט שפייען אויף שמות... נעהמט שרייבט, רבי שלמה, און וואס נאכ'ן שרייבען נעהם איך שוין אויף מיר. דער גאנצער ענין איז באמת מן השמים. זעהט, אז איך בין אויך אריין צו אייך מיט א שטורם.

רבי שלמה האט געשוויגען און האט מיר פריינדליך געדרוקט די האנד, ווי איינער זאגט: איך מוז שוין טהון וואס איהר ווילט !

איבערזעצט דורך ש.

פערלאג „פראגרעסס" ווארשא

די נייעסטע ווערק

פון דעם באליעבטסטען און פאפולערסטען שריפט-שטעלער

שלום עליכם.

אין די ווערק קומען אריין די בעסטע און נייעסטע ערצעהלונגען, פעליטאנען, הומארעסטקעס און דראמעס וואס ער האט פיר די לעצטע צייט געשריבען אין פערשיעדענע זשורנאלען אויך וועלכע זענען נאך אין איירופא ניט בעקאנט.

צו די שריפטען ווערט צוגעלייגט דאס נייעסטע בילד פון אוטאר.

פראכט אויסגאבע און איללוסטרירט.

Книгоиздательство „ПРОГРЕССЪ"

Я. ЛИДСКІЙ, Варшава, Налевки 36. (Телефонъ 61-63.)

פֿערלאַג „פֿאַמיליען־ביבליאָטעק" וואַרשאַ.

דער פֿערלאַג גיט אַרויס ביליגע און נוצליכע ביכלעך פֿון פּאָפּולערע שריפֿטשטעלער צום לעזען און אונטער־האַלטונג, אין הויז און געזעלשאַפֿט.

פֿאָלגענדע ביכלעך זענען שוין ערשינען:

					פּרייז
1)	פּעסעלע דעם רבי׳נס	ערצעהלונג	פֿון	שלום עליכם.	5 ק׳
2)	פֿינף און זיבעציג טויזענד	„	„	שלום עליכם	15 „
3)	דער קוש	„	„	ל. שאַפּירא	5 „
4)	אלמנה נומער 1	„	„	שלום עליכם	5 „
5)	אלמנה נומער 2	„	„	שלום עליכם	5 „
6)	אלמנה נומער 3	„	„	שלום עליכם	5 „
7)	פֿערשפּעטיגט	„	„	אברהם רייזען	5 „
8)	דער דייטש	„	„	שלום עליכם	5 „
9)	גוטע ברידער	(קאָמעדיע)	„	אברהם רייזען	5 „
10)	„מאָמענטען"		„	שלום אַש	15 „
11)	אַ וויגרישנער בילעט	ערציעהלונג	„	שלום עליכם	15 „
12)	שמואליק	„	„	שלום עליכם	5 „
13)	יוסף דער דזענטעלמאַן	„	„	שלום עליכם	10 „
14)	די יונגע ליעבע	„	„	ד. פּינסקי	5 „
15)	שפּרינצע	„	„	שלום עליכם	5 „
16)	דער שפּיאָן	„	„	מ. טייטש	5 „
17)	די יורשים	„	„	שלום עליכם	5 „
18)	מיט׳ן עטאַפּ	„	„	שלום עליכם	15 „
19)	די ערשטע קאָמונע	„	„	שלום עליכם	10 „
20)	דער בלינדער	„	„	גיגאָי דע מאָפּאַסאַן	5 „
21)	חוה, טביה דעם מילכיגער׳ס.		„	שלום עליכם	5 „
22)	די ערשטע יודישע רעפּובליק		„	שלום עליכם	10 „
23)	די צעהן פֿעראייניגטע שטאַאַטען		„	שלום עליכם	10 „
24)	דרייצעהן געפֿאַנגעניץ	„	„	שלום עליכם	10 „
25)	עולם הבא	„	„	שלום עליכם	10 „
26)	דער קרבן	„	„	יעקב גאָרדין	5 „
27)	הונדערט איינס	„	„	שלום עליכם	5 „
			„	אברהם רייזען	5 „
			„	שלום עליכם	5 „
			„	גיגאָי דע מאָפּאַסאַן	5 „
			„	שלום עליכם	5 „
			„	וו. דאָראָשעוויטש	5 „

מיט פּאָרטא . [redacted]

אדרעסע פֿון פֿערלאַג: ...КІЙ, книжный магазинъ, Варшава, Налевки 36. Телеф. 61-63.

ISBN:0-657-12770-1

